УДК 141.319.8
DOI: 10.33663/1563-3349-2026-100-510
ISSN 1563-3349

П. В. БІЛЕЦЬКИЙ

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Обґрунтовано методологічний інструментарій дослідження інформаційної війни як складової гібридної агресії російської федерації проти України. Проаналізовано методологічні підходи до вивчення інформаційних воєн – від класичних теорій пропаганди до сучасних концепцій когнітивної війни та стратегічного наративу.

Систематизовано основні методи дослідження інформаційної війни: контент-аналіз, наративний аналіз, мережевий аналіз, метод відстеження процесу (process tracing) та комп'ютерні методи аналізу великих даних. Для кожного методу визначено евристичний потенціал, обмеження та сфери оптимального застосування у контексті дослідження російської інформаційної агресії.

Запропоновано авторську методологічну рамку дослідження інформаційної війни, що інтегрує кількісні та якісні методи на трьох рівнях аналізу: макрорівні (інформаційна стратегія агресора), мезорівні (механізми та канали поширення) та мікрорівні (вплив на цільові аудиторії). Обґрунтовано доцільність застосування методологічної тріангуляції для забезпечення валідності результатів дослідження інформаційного протиборства.

Ключові слова: *інформаційна війна, гібридна агресія, методологія дослідження, контент-аналіз, наративний аналіз, мережевий аналіз, методологічна тріангуляція*

Biletskyi Pavlo. **Information war as a component of hybrid aggression: research methodology**

The article substantiates a comprehensive methodological toolkit for studying information warfare as a component of Russia's hybrid aggression against Ukraine. Existing methodological approaches to the study of information wars are analyzed – from classical propaganda theories to contemporary concepts of cognitive warfare and strategic narrative. The main research methods are systematized: content analysis, narrative analysis, social network

---

© *БІЛЕЦЬКИЙ Павло Васильович* – аспірант кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; ORCID: 0009-0000-9613-0771; e-mail: pavelbiletskyi87@gmail.com

analysis, process tracing, and computational methods for big data analysis. For each method, the heuristic potential, limitations, and optimal areas of application in the context of studying Russian information aggression are identified. An integrative methodological framework is proposed, based on a three-level approach: macro-level (aggressor's information strategy), meso-level (dissemination mechanisms and channels), and micro-level (impact on target audiences). The expediency of applying methodological triangulation to ensure the validity of research results in information warfare studies is substantiated.

Key words: *information warfare, hybrid aggression, research methodology, content analysis, narrative analysis, social network analysis, methodological triangulation*

Вступ. Інформаційна війна стала одним із визначальних елементів сучасних збройних конфліктів. Досвід протистояння України гібридній агресії російської федерації, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру у 2022 році, наочно продемонстрував, що інформаційні операції є не допоміжним, а системоутворюючим компонентом воєнної стратегії агресора. Масштаб, складність та технологічна витонченість російської інформаційної агресії ставлять перед дослідниками принципово нові методологічні виклики.

Актуальність розробки адекватного методологічного інструментарію зумовлена кількома чинниками. По-перше, інформаційна війна є надзвичайно динамічним явищем, що постійно змінює свої форми, канали та технології. Методи, ефективні для аналізу традиційної пропаганди, виявляються недостатніми для дослідження ботоферм, deepfake-технологій чи алгоритмічних маніпуляцій у соціальних мережах [1, с. 15]. По-друге, інформаційна війна є мультидисциплінарним об'єктом, що потребує залучення знань з політології, комунікативістики, психології, соціології, кібернетики та інших дисциплін [2, с. 78]. По-третє, дослідник інформаційної війни сам є об'єктом інформаційного впливу, що створює додаткові виклики щодо об'єктивності та верифікації даних.

Проблематика методології дослідження інформаційних воєн розроблялася у працях вітчизняних учених Г. Почепцова, В. Горбуліна, Є. Макаренко, О. Зернецької, а також зарубіжних дослідників Т. Ріда, П. Помєранцева, С. Волкенфельда, К. Ніссена. Значний внесок у розвиток методології аналізу дезінформації зроби-

ли аналітичні центри та організації – Bellingcat, Atlantic Council (DFRLab), EU East StratCom Task Force, StopFake.

Водночас у науковій літературі бракує комплексних методологічних розробок, що враховують специфіку дослідження інформаційної війни саме як складової гібридної агресії, тобто такої, що тісно інтегрована з воєнними, економічними, дипломатичними та кібернетичними операціями. Більшість методологічних підходів зосереджуються на окремих аспектах – аналізі пропаганди, виявленні фейків, дослідженні ботоферм – без їх інтеграції в єдину аналітичну рамку.

Метою статті є обґрунтування комплексного методологічного інструментарію дослідження інформаційної війни як складової гібридної агресії та розробка інтегративної методологічної рамки, що поєднує кількісні та якісні методи на різних рівнях аналізу.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження має рефлексивний характер: стаття є одночасно метадослідженням (аналізом методології) та методологічною розробкою (пропозицією нового інструментарію). Для реалізації цього подвійного завдання використано комплекс взаємодоповнюваних методів. Метааналіз застосовано для систематичного вивчення методологічних підходів до дослідження інформаційних воєн. Проаналізовано методологічні розділи наукових публікацій, дисертацій та аналітичних звітів, що стосуються інформаційного протиборства, за період 2014–2025 років. Компаративний метод забезпечив порівняння евристичного потенціалу різних методів дослідження інформаційної війни, виявлення їх переваг та обмежень, а також визначення оптимальних сфер застосування кожного методу. Системний метод дозволив розглядати методологію дослідження інформаційної війни як цілісну систему, що включає теоретичні підходи, методи збору даних, аналітичні процедури та критерії верифікації результатів. Критико-діалектичний метод використано для виявлення внутрішніх суперечностей та обмежень існуючих методологій, зокрема проблем етичного характеру, пов'язаних із дослідженням дезінформації та пропаганди.

Теоретичні рамки дослідження інформаційної війни у контексті гібридної агресії. Перед визначенням конкретних методів дослідження необхідно окреслити теоретичні рамки, що визначають розуміння інформаційної війни як об'єкта наукового аналізу.

В сучасній науці існує кілька конкуруючих теоретичних підходів, кожен із яких формує власний методологічний інструментарій.

Теорія пропаганди (Г. Лассвелл, Ж. Еллюль, Н. Хомський) розглядає інформаційну війну як систематичний, цілеспрямований вплив на масову свідомість з метою формування бажаних установок та моделей поведінки. Цей підхід зосереджується на аналізі джерел, повідомлень, каналів та ефектів пропаганди. Його обмеження – лінійне розуміння комунікації та недооцінка активної ролі аудиторії [3, с. 203].

Концепція активних заходів (Т. Рід) аналізує інформаційні операції як елемент більш широкої системи таємного впливу, що включає дезінформацію, агентуру впливу, провокації та підривні операції. Цей підхід є особливо релевантним для дослідження російської агресії, оскільки спирається на історичний досвід радянських спецслужб та їх сучасні практики [4, с. 15].

Концепція когнітивної війни є відносно новим підходом, що розглядає інформаційну війну як вплив на когнітивні процеси цільової аудиторії – сприйняття, мислення, прийняття рішень. На відміну від класичної пропаганди когнітивна війна не обов'язково прагне переконати – вона може бути спрямована на дезорієнтацію, створення когнітивного перевантаження, підрив довіри до будь-яких джерел інформації [5, с. 44].

Теорія стратегічного наративу (Л. Фрідман, А. Мішра) акцентує увагу на ролі наративів – цілісних історій, що пояснюють минуле, інтерпретують теперішнє та проектують майбутнє, – як ключового інструмента інформаційного протиборства. Стратегічний наратив формує рамку інтерпретації подій та визначає межі допустимих дій [6, с. 125].

Для дослідження інформаційної війни як складової гібридної агресії найбільш продуктивним є синтез зазначених теоретичних підходів. Гібридна агресія за своєю природою є мультиінструментальною – вона поєднує елементи пропаганди, активних заходів, когнітивного впливу та стратегічних наративів, тому її дослідження потребує відповідного мультиметодного підходу.

Основні методи дослідження інформаційної війни: евристичний потенціал та обмеження. Контент-аналіз є одним із найбільш поширених методів дослідження інформаційних воєн. Він передбачає систематичне кількісне та якісне вивчення змісту

інформаційних повідомлень за заздалегідь визначеними категоріями. У контексті дослідження російської інформаційної агресії контент-аналіз дає змогу: виявити ключові пропагандистські наративи та їх динаміку; визначити частоту та інтенсивність використання певних тем і фреймів; порівняти контент різних медіа та платформ; відстежити зміну інформаційних стратегій у часі [7, с. 156]. Обмеження контент-аналізу полягають у його зосередженості на тексті повідомлення без урахування контексту сприйняття, неможливості достовірно оцінити ефект впливу, а також у трудомісткості при роботі з великими масивами даних. Останнє обмеження частково долається завдяки автоматизованому контент-аналізу із застосуванням методів обробки природної мови (NLP).

Наративний аналіз зосереджується на дослідженні цілісних історій – наративів, що конструюються учасниками інформаційного протиборства. На відміну від контент-аналізу, який фіксує частоту певних елементів, наративний аналіз досліджує структуру оповіді, систему персонажів, причинно-наслідкові зв'язки та ціннісні рамки. Цей метод є особливо ефективним для аналізу стратегічних наративів росії, наприклад, наративу про «денацифікацію», «захист російськомовного населення», «НАТО-агресію» [8, с. 67]. Перевагою наративного аналізу є його здатність розкривати глибинну логіку інформаційної стратегії, виявляти приховані ідеологічні установки та прогнозувати подальший розвиток наративів. Обмеження – суб'єктивність інтерпретації та складність стандартизації процедури.

Мережевий аналіз (Social Network Analysis, SNA) досліджує структуру зв'язків між акторами інформаційного простору – медіа, блогерами, ботами, офіційними акаунтами тощо. Цей метод дозволяє: виявити вузлові точки поширення дезінформації; визначити координовані мережі акаунтів (ботоферми); простежити шляхи розповсюдження фейкових новин; оцінити структуру та стійкість інформаційних мереж [9, с. 90]. Мережевий аналіз особливо ефективний для дослідження операцій у соціальних мережах, де структура зв'язків часто є більш інформативною, ніж зміст повідомлень. Обмеження методу пов'язані з технічними труднощами збору даних із закритих платформ (зокрема Telegram), а також з етичними питаннями приватності користувачів.

Метод відстеження процесу (process tracing) застосовується для детального аналізу причинно-наслідкових ланцюгів у конкретних інформаційних операціях. Цей метод дозволяє реконструювати повний цикл інформаційної операції – від її планування та ініціювання до поширення, сприйняття та ефектів. Process tracing є незамінним для поглибленого аналізу окремих кейсів інформаційної агресії, наприклад, інформаційного супроводу ракетних ударів по цивільній інфраструктурі або дезінформаційних кампаній навколо конкретних подій [10, с. 105].

Комп'ютерні методи аналізу великих даних включають автоматизований контент-аналіз із використанням обробки природної мови (NLP), машинного навчання для виявлення ботів та координованих мереж, аналіз тональності (sentiment analysis), тематичне моделювання (topic modeling) та візуалізацію даних. Ці методи дозволяють обробляти масиви даних, недоступні для ручного аналізу, – мільйони постів, коментарів та повідомлень у реальному часі [11, с. 34]. Обмеження комп'ютерних методів пов'язані з їх залежністю від якості алгоритмів та навчальних даних, складністю аналізу контексту та іронії, а також з мовними бар'єрами – більшість готових інструментів оптимізовані для англійської мови, тоді як українська та російська мови потребують спеціальної адаптації.

Інтегративна методологічна рамка: трирівневий підхід до дослідження інформаційної війни. На основі критичного аналізу існуючих підходів автором запропоновано інтегративну методологічну рамку дослідження інформаційної війни як складової гібридної агресії. Рамка базується на трирівневому підході, де кожен рівень аналізу потребує відповідного набору методів.

Макрорівень – інформаційна стратегія агресора. На цьому рівні досліджується загальна інформаційна стратегія російської федерації, її цілі, пріоритети та еволюція. Оптимальні методи: наративний аналіз стратегічних наративів, компаративний аналіз офіційних документів та заяв, історико-генетичний аналіз еволюції інформаційної стратегії. Джерельна база: офіційні документи (воєнна доктрина, концепція зовнішньої політики, доктрина інформаційної безпеки РФ), публічні виступи політичного керівництва, аналітичні матеріали спецслужб та дослідницьких центрів.

Мезорівень – механізми та канали поширення. На цьому рівні аналізуються конкретні механізми реалізації інформаційної стра-

тегії: медіаканали, платформи соціальних мереж, ботоферми, мережі агентів впливу, кібероперації. Оптимальні методи: мережевий аналіз, автоматизований контент-аналіз, метод відстеження процесу для окремих операцій. Джерельна база: контент медіа та соціальних мереж, метадані, результати OSINT-розслідувань, дані кібербезпекових структур.

Мікрорівень – вплив на цільові аудиторії. На цьому рівні досліджується вплив інформаційних операцій на конкретні цільові групи – населення України, міжнародну спільноту, населення рф. Оптимальні методи: соціологічні опитування, фокус-групи, аналіз тональності реакцій у соціальних мережах, експерименти з впливом дезінформації. Джерельна база: дані соціологічних досліджень, результати моніторингу суспільних настроїв, дані платформ соціальних мереж.

Принциповою особливістю запропонованої рамки є принцип методологічної тріангуляції – використання кількох методів для дослідження одного і того ж об'єкта з метою підвищення валідності результатів. Тріангуляція здійснюється на кількох рівнях: тріангуляція даних (використання різних джерел), тріангуляція методів (поєднання кількісних та якісних підходів), тріангуляція дослідників (залучення фахівців із різних дисциплін) та тріангуляція теорій (застосування різних теоретичних рамок до одного і того ж матеріалу) [12, с. 24].

Методологічні виклики та етичні аспекти дослідження інформаційної війни. Дослідження інформаційної війни пов'язане з низкою специфічних методологічних та етичних викликів, що потребують окремого осмислення.

Проблема верифікації даних. В умовах інформаційної війни значна частина даних є навмисно сфальсифікованою, маніпульованою або неповною. Дослідник не може покладатися на жодне окреме джерело і змушений застосовувати багаторівневу верифікацію, що суттєво ускладнює та уповільнює дослідницький процес.

Проблема позиціонування дослідника. Дослідник інформаційної війни сам є учасником інформаційного простору та об'єктом інформаційного впливу. Це створює ризик несвідомого відтворення пропагандистських наративів тієї чи іншої сторони. Методологічна рефлексія – усвідомлення власної позиції, її обмежень та

потенційних упереджень – є необхідною складовою дослідницької практики [13, с. 177].

Проблема доступності даних. Значна частина інформаційних операцій є таємними за своєю природою. Дослідник має обмежений доступ до інформації про планування та координацію інформаційних операцій, а багато даних із соціальних мереж стають недоступними після блокування акаунтів або зміни алгоритмів платформ.

Етичні виклики. Дослідження дезінформації пов'язане з етичними дилемами: відтворення дезінформаційних наративів у наукових публікаціях може ненавмисно сприяти їх поширенню; збір даних із соціальних мереж порушує питання приватності; публікація результатів може розкривати методи виявлення ворожих операцій, тим самим допомагаючи противнику їх вдосконалювати.

Для подолання зазначених викликів автор рекомендує: системне застосування методологічної тріангуляції; чітку фіксацію та обґрунтування дослідницьких процедур; співпрацю між академічними дослідниками та практиками (журналістами-розслідувачами, аналітиками спецслужб, OSINT-дослідниками); дотримання етичних стандартів роботи з даними та відповідальне оприлюднення результатів.

Висновки. Інформаційна війна є складним, багатовимірним об'єктом дослідження, що потребує мультидисциплінарного та мультиметодного підходу. Жоден окремий метод не є достатнім для комплексного аналізу інформаційного протиборства в контексті гібридної агресії.

Основні методи дослідження інформаційної війни: контент-аналіз, наративний аналіз, мережевий аналіз, метод відстеження процесу та комп'ютерні методи аналізу великих даних. Для кожного методу визначено евристичний потенціал, обмеження та оптимальні сфери застосування.

Запропонована інтегративна методологічна рамка базується на трирівневому підході: макрорівень (інформаційна стратегія), мезорівень (механізми поширення) та мікрорівень (вплив на аудиторії). Рамка передбачає використання принципу методологічної тріангуляції для забезпечення валідності результатів.

Ключові методологічні та етичні виклики дослідження інформаційної війни – проблеми верифікації даних, позиціонування дослідника, доступності інформації та етичні дилеми.

Перспективними напрямами подальших досліджень є практична апробація запропонованої методологічної рамки на конкретних кейсах російської інформаційної агресії, розробка спеціалізованих інструментів автоматизованого аналізу україномовного та російськомовного контенту, а також формування міждисциплінарних дослідницьких команд для комплексного вивчення інформаційного протиборства.

1. Горбулін В.П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ: НІСД, 2017. 496 с. **2.** Кастельс М. Влада комунікації / пер. з англ. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 488 с. **3.** Ellul J. Propaganda: The Formation of Men's Attitudes. New York: Vintage Books, 1973. 320 p. **4.** Rid T. Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020. 513 p. **5.** Інформаційна війна у соцмережах: практики Росії проти України. Київ: StopFake, 2021. 44 с. URL: https://www.stopfake.org. **6.** Freedman L. Strategy: A History. New York: Oxford University Press, 2013. 768 p. **7.** Почепцов Г.Г. Інформаційні війни: теорія і практика. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 368 с. **8.** Pomerantsev P. This Is Not Propaganda: Adventures in the War Against Reality. New York: PublicAffairs, 2019. 256 p. **9.** Nimmo B. Identifying Russian Information Operations on Social Media. Atlantic Council, DFRLab, 2018. 48 p. URL: https://www.atlanticcouncil.org. **10.** Bennett A., Checkel J.T. Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p. **11.** Макаренко Є.А. Міжнародна інформаційна політика: підручник. Київ: Наша культура і наука, 2019. 452 с. **12.** Denzin N.K. The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods. New York: Routledge, 2017. 383 p. **13.** Buzan B., Waever O., de Wilde J. Security: A New Framework for Analysis. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.

References

1. Horbulin, V.P. The World Hybrid War: Ukrainian Front. Kyiv: NISS, 2017. 496 p. **2.** Castells M. Communication Power / translated from English. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing, 2016. 488 p. **3.** Ellul J. Propaganda: The Formation of Men's Attitudes. New York: Vintage Books, 1973. 320 p. **4.** Rid T. Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020. 513 p. **5.** Information War on Social Media: Russian Practices Against Ukraine. Kyiv: StopFake, 2021. 44 p. **6.** Freedman, L. Strategy: A History. New York: Oxford University Press, 2013. 768 p. **7.** Pocheptsov H.H. Information Wars: Theory and Practice. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing, 2015. 368 p. **8.** Pomerantsev P. This Is Not Propaganda: Adventures in the War Against Reality. New York: PublicAffairs, 2019. 256 p. **9.** Nimmo B. Identifying Russian Information Operations on Social Media. Atlantic Council, DFRLab, 2018. 48 p. **10.** Bennett A., Checkel

J.T. Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 342 p. **11.** Makarenko Ye. A. International Information Policy: Textbook. Kyiv: Nasha Kultura i Nauka, 2019. 452 p. **12.** Denzin N.K. The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods. New York: Routledge, 2017. 383 p. **13.** Buzan B., Waever O., de Wilde J. Security: A New Framework for Analysis. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.

Biletskyi Pavlo. **Information war as a component of hybrid aggression: research methodology**

The article substantiates a comprehensive methodological toolkit for studying information warfare as a component of Russia's hybrid aggression against Ukraine. Existing methodological approaches to the study of information wars are analyzed – from classical propaganda theories to contemporary concepts of cognitive warfare and strategic narrative. The main research methods are systematized: content analysis, narrative analysis, social network analysis, process tracing, and computational methods for big data analysis. For each method, the heuristic potential, limitations, and optimal areas of application in the context of studying Russian information aggression are identified. An integrative methodological framework is proposed, based on a three-level approach: macro-level (aggressor's information strategy), meso-level (dissemination mechanisms and channels), and micro-level (impact on target audiences). The expediency of applying methodological triangulation to ensure the validity of research results in information warfare studies is substantiated.

Key words: information warfare, hybrid aggression, research methodology, content analysis, narrative analysis, social network analysis, methodological triangulation.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 05.03.2026 р.
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.03.2026 р.
Дата публікації: 28.04.2026 р.